

Styl i stylistyka w biografii naukowej Profesora Stanisława Gajdy

EWA MALINOWSKA
(Opole)

MARIA WOJTAK
(Lublin)

1. Uwagi wstępne

Prezentacja poglądów profesora Stanisława Gajdy na styl i stylistykę nie będzie miała charakteru szczegółowego omówienia, osadzonego w czasie oraz uporządkowanego chronologicznie. Coś z kronikarskiego ujęcia musi jednak pozostać, gdyż profesor Gajda wpisywał swe dokonania w zakresie umiłowanej dyscypliny w różne szkoły i nurty badawcze, sam stając się twórcą szkoły i koncepcji uznawanych za oryginalne, inspirujące i cenne. Głos opolskiego badacza był słyszany (i słuchany!) nie tylko w Polsce, lecz także za granicą (głównie w słowiańskim obszarze badawczym) zarówno ze względu na dokonania naukowe, jak i zasługi organizacyjne (zob. Nocoń, *Sylwetka Pana Profesora Stanisława Gajdy* w tym tomie).

Stanisław Gajda wypowiadał się wielokrotnie na temat założeń stylistyki jako dyscypliny filologicznej, wciąż na nowo umiejscawianej w zbiorze dyscyplin pokrewnych i kształtującej relacje z tą rodzinną wspólnotą. Wracał też do eksplikowania pojęcia *styl*, gdyż wzbudzało ono ciągle nowy ferment w zależności od tego, na jakim tle pojęciowym było dookreślane, kto tworzył definicję oraz jak mocno ją osadzał w konkretnym nurcie badawczym. Czołowy polski stylistyk nie pomijał zagadnień uznawanych przez środowisko lingwistyczne za

interesujące i ważne w konkretnym okresie dziejów nauki, a więc kwestii zróżnicowania polszczyzny, układu jej odmian, dynamiki ich zmian oraz uwarunkowań tych procesów. W dorobku Stanisława Gajdy nie zabrakło też refleksji metodologicznej, ujmowanej w konwencji sprawozdawczej lub dyskursywnej.

Postaramy się w niniejszym opracowaniu pokazać szkicowo wymienione wątki współtworzące jeden z wymiarów naukowej biografii profesora Stanisława Gajdy. W konkretnych pracach badacza wątki te, co rozumiały, często współwystępują. Problemowa dyferencjacja naszego artykułu nie oznacza zatem lekceważenia bogactwa i kondensacji treści typowej dla autorskich dokonań.

2. Efektowne początki i twórcze nawroty

2.1. O zróżnicowaniu współczesnej polszczyzny

Dojrzałe i względnie trwałe myślenie o stylistyce i stylu zaprezentował Stanisław Gajda w monografii *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym* (1982). Włączył się wtedy w dyskusję o zróżnicowaniu polszczyzny. Zagadnienie to, jak wiadomo, długo absorbowano polskich językoznawców i zaowocowało kilkoma autorskimi propozycjami podziału języka narodowego na odmiany (por.: Wilkoń 2000: 12–21; Zdunkiewicz-Jedynak 2008: 30–35). Propozycje Gajdy spotkały się z uznaniem środowiska, a schematy były nie tylko reprodukowane, lecz także omawiane pod kątem ich oryginalności (Wilkoń 2000: 19–20).

Zabierając po raz pierwszy głos w dyskusji w sprawie dyferencjacji polszczyzny, Stanisław Gajda zwracał uwagę na bogactwo czynników różnicujących polszczyznę i wymieniał czynniki społeczne, przestrzenne, a także temporalne oraz specyficzne warunki komunikowania się użytkowników języka (Gajda 1982: 50). Zaproponowany przez autora podział obejmował język literacki i gwary (każda z tych odmian ujmowana była przy tym jako zjawisko polimorficzne). W języku literackim wyodrębnił Gajda podjęziki funkcjonalne, ekspresywne, gatunkowe, sytuacyjne, związane ze statusem społecznym użytkowników języka, stratyfikacyjne, środowiskowe i indywidualne (Gajda 1982: 51–52). Zaproponował też oryginalny schemat odmian, inwentaryzujący owe podjęziki i obrazujący relacje między nimi (Gajda 1982: 54; zob. 2.4 w niniejszym opracowaniu).

Zagadnienie dyferencjacji języka wraca w dorobku opolskiego uczonego i jest sytuowane w nowym kontekście badawczym, w zbiorczym opracowaniu

prezentującym stan języków słowiańskich (Gajda 2001a: 207–215). Polimorficzność języka polskiego wiąże autor z jego zdolnością do zaspokajania potrzeb komunikacyjnych społeczności językowej, zwraca uwagę na przebudowę układu odmian i dominację języka ogólnego, a zwężenie społecznego zakresu użycia języka literackiego. „W centrum systemu odmian – stwierdza autor – pojawia się język ogólny, którego jądro stanowi odmiana potoczna. Język ogólny wykazuje otwartość – oddziałuje na gwary ludowe i żargony oraz na różne odmiany funkcjonalne języka literackiego, ale też ulega ich wpływom” (Gajda 2001a: 212). Współczesny język polski jest postrzegany jako dynamiczny system odmian, niestabilny ze względu na bogactwo czynników zewnętrznych (społecznych, kulturowych, komunikacyjnych, gospodarczych itd.), wpływających na zachowania językowe Polaków (Gajda 2001a: 213–214). „Nowa, coraz głębsza dyferencjacja potrzeb prowadzi do narastającego zróżnicowania funkcjonalnego polszczyzny, a także do nowej dystrybucji odmian” (Gajda 2001a: 215). „Odmiany – stwierdza autor w konkluzji – mają skłonność do mieszania się, wzajemnego przenikania się, a ich użycie staje się coraz mniej wyznaczone” (Gajda 2001a: 215).

Omówione tu szkicowo opracowanie nie jest ostatnim w dorobku Stanisława Gajdy. Problematyka wielojęzyczności polszczyzny, opisywanej ze stylistycznego punktu widzenia, wraca w kolejnych studiach i rozprawach (Gajda 2004: 9–35). Przedstawivszy drobiazgowo sytuację językową (na początku XXI wieku), omówivszy relację między pojęciami *przestrzeni komunikacyjnej* i *przestrzeni językowej*, autor zajął się charakterystyką współczesnej polskiej przestrzeni językowej (schemat: Gajda 2004: 18). Model prezentuje język ogólny (obiegowy) jako centralną odmianę we wspomnianej przestrzeni. Autor postrzega tę odmianę jako otwartą i wewnątrznie zróżnicowaną, podkreślając (to ważne z metodologicznego punktu widzenia), że „O wydzieleniu się odmian i ich tożsamości decyduje wielkość dystansu strukturalnego i funkcjonalnego między nimi” (Gajda 2004: 19). Badacz przestrzega przed utożsamianiem języka ogólnego z literackim i pokazuje wewnętrzne zróżnicowanie języka literackiego, który „stracił wyraziste jakościowe (prestizowe) centrum. Stał się federacją języków funkcjonalnych, z których każdy do pewnego stopnia zachowuje własną tożsamość, ale jest otwarty na oddziaływanie innych języków funkcjonalnych, języka ogólnego, a nawet odmian obsługujących sferę komunikacji powszedniej” (Gajda 2004: 19–20). Owe odmiany, powiązane z komunikacją powszednią, sytuują się zdaniem autora na przeciwległym (w stosunku do języka

literackiego) biegunie polskiej przestrzeni językowej i tworzą następujący zbiór: język potoczny, dialekty i regiolekty, żargony (socjolekty) (Gajda 2004: 20). Nawiązując do ustaleń innych językoznawców, Stanisław Gajda zwraca uwagę na charakterystyczną dla współczesnej sytuacji ekspansję potoczności oraz posługiwanie się żargonami nawet w oficjalnym życiu publicznym.

Zabierając głos z punktu widzenia stylistyki w dyskusji o polimorficzności języka polskiego, opolski badacz zmieniał postawy metodologiczne, nie dlatego jednak i nie po to, aby polemizować z innymi lingwistami, lecz w poszukiwaniu optyki badawczej najbardziej adekwatnej do dynamiki przeobrażeń sytuacji komunikacyjnej języka polskiego i modyfikacji językowej przestrzeni. Nie unikał przy tym diagnoz, broniąc dla przykładu prestiżu języka literackiego i zalecając jego ochronę w ramach zorganizowanej stosownie polityki językowej (Gajda 2004: 19).

Włączając się w wieloletnią dyskusję nad zagadnieniem dynamiki przeobrażeń polszczyzny, Stanisław Gajda proponował oryginalne ujęcia tej problematyki. Jego interpretacje w znaczącym stopniu wzbogacają wspomniany nurt badań lingwistycznych. Zgodnie z owymi koncepcjami przygotowywane były zbiorowe syntetyzujące opracowania – *Przewodnik po stylistyce polskiej* z roku 1995 i *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski* z roku 2001, a także w pewnym stopniu *Przewodnik po stylistyce polskiej. Style współczesnej polszczyzny* z roku 2013 (zob. 4. w niniejszym opracowaniu).

2.2. Styl – w kręgu kolejnych eksplikacji pojęcia

Z definicją *stylu* zmagano się wielu filologów – dokonywali przeglądu definicji, porównywali, typizowali, proponowali ujęcia własne. W tym gronie, złożonym z językoznawców, gdyż ujęcie z punktu widzenia lingwistyki musi nas tu przede wszystkim interesować, stale był obecny Stanisław Gajda. Odnosząc pojęcie *stylu* do zjawisk językowych, opolski badacz definiował je w monografii poświęconej językowi naukowemu jako „strukturę humanistyczną tekstu zrelatywizowaną do kompetencji indywidualnej lub społecznej twórcy tekstu” (Gajda 1982: 69). Punktem wyjścia eksplikacji autor uczynił ludzkie zachowania (w tym działania językowe). W kontekście pojęciowym tak rozumianego stylu znalazły się: 1) norma stylowa, której zadaniem jest, jak wstępnie deklarował autor, określenie granic wyboru środków (Gajda 1982: 69), a raczej „zdyferencjonowany elastyczny system norm stylowych o różnym zasięgu odnoszący się do różnych sytuacji komunikacyjnych” (Gajda 1982: 70); 2) cechy stylowe (to

pojęcie obecne w zróżnicowany sposób w stylistyce słowiańskiej jest szeroko i skrupulatnie przedstawione – Gajda 1982: 71–77). Opolski badacz od początku uznawał *styl* za strukturę tekstową, zbiór istotnych właściwości tekstu (znaczeniowych i formalnych) „zrelatywizowanych do świadomości nadawcy [...] oraz jego przekonań aksjologicznych” (Gajda 1982: 83).

Po latach uczony w następujący sposób postrzegał swoją koncepcję stylu:

Z przyjętej definicji stylu jako humanistycznej struktury tekstu wynika, że stanowi on nadstrukturę [...] w tekście zrelatywizowaną do szeroko pojętej świadomości użytkowników języka, świadomości, w której ogniskują się wszystkie konteksty determinujące styl. Programowo-badawczy charakter pojęcia styl polega na tym, że nie znamy wszystkich struktur tworzących tekst i ich relacji wzajemnych oraz powiązań między tymi strukturami a kontekstami. Dlatego poznanie stylu to długa i żmudna droga. (Gajda 2002: 52)

Pamiętając o strukturalistycznym fundamencie swej koncepcji, autor deklaruje jej otwartość, odchodzenie od języka ciasno pojętej lingwistyki oraz docenianie zdarzeniowości i jednostkowości tekstu (Gajda 2002: 52).

W kolejnych wystąpieniach o charakterze przeglądowym i syntetyzującym Stanisław Gajda stale swą koncepcję przypomina i wyjaśnia jej istotę. Styl traktowany jest jako „humanistyczna struktura tekstu” pojmowana jako jedność wszystkich struktur tekstowych (treściowych i formalnych) oraz kontekstowych (Gajda 2003: 378).

Dookreślając po raz kolejny przedmiot stylistyki i diagnozując sytuację poznawczą dyscypliny (zob. 2.3. w niniejszym opracowaniu), opolski badacz obszernie i szczegółowo wypowiada się na temat kategorii *stylu* w kilku rozprawach, wpisujących ową koncepcję kluczowego pojęcia w ramy stylistyki integralnej (Gajda 2012a; 2012b; por. 2013a). Do podstawowych założeń teorii stylu Gajda zalicza to, że:

1. Styl łączy z ludzkim działaniem i jego wytworami, w tym z działalnością komunikacyjno-językową i tekstami. Ta działalność z natury ma charakter społeczny, dokonuje się w określonej konstelacji interakcyjnej oraz w pewnym kontekście historyczno-kulturowym. Tego zanurzenia nie da się oddzielić od stylu.
2. Ludzie wchodzący we współdziałanie wnoszą w nie swoje JA, jednak nie tyle w kategoriach osobnych bytów, ile raczej w postaci mniej lub bardziej zintegrowanych wiązek relacji i funkcji. Człowiek w działaniu to zarówno kreacyjny podmiot (wolny od zniewoleń i wolny do), jak i podmiot – przedmiot spełniający wymagania wynikające z przypisanych mu (podejmowanych) ról. Działania nie zawsze mają w pełni świadomy charakter, w życiu ludzkim raczej przeważają zachowania zautomatyzowane, pozostające pod kontrola społecznych norm. Skład-

nik ludzki zatem – Ja w społeczności, a nie JA a społeczność, czy JA **lub** społeczność – to istotny element koncepcji stylu.

3. Podstawą współdziałania komunikacyjnego ludzi są teksty jako dynamiczne i otwarte całości znakowe (semantyczno-pragmatyczno-wyrażeniowe).

4. Styl przenika tekst, stanowiąc jego „duszę” – najwyższą zasadę organizacyjną oraz integrując jego różne wymiary. Tekst bowiem to nie tylko niepowtarzalne zdarzenie komunikacyjne, lecz także składnik i reprezentant zorganizowanej społecznej praktyki komunikacyjnej. Z taką praktyką związane jest ukształtowanie się kulturowo i historycznie uwarunkowanych wzorców tekstów (tekstemów). Styl (stylowość) to szczególna kompleksowa własność tekstu, przecinająca „poprzecznie” zbiór takich jego własności prototypowych jak kohezja, koherencja itd. (Gajda 2013a: 26)

Zdaniem Gajdy:

Styl to właściwie nie tyle koncept, który wyrósł na drodze systematycznego oglądu funkcjonowania języka, ile zmieniający się konstrukt poznawczy. Dzieje stylistyki od antyku po XXI wiek to ciągle tworzenie nowych jego koncepcji. Współczesny relatywizm poznawczy tłumaczy i usprawiedliwia tę różnorodność oraz uzasadnia nowy powrót do stylu. (Gajda 2013a: 18)

Jak widać, opracowanej na początku naukowej kariery koncepcji *stylu* opolski badacz pozostaje wierny. Wypowiadając się wielokrotnie w kwestii pojmowania i ujmowania kategorii *stylu*, Stanisław Gajda konserwuje własne („juwenilne”) propozycje, dookreślając i uszczegóławiając ogólne formuły definicyjne i wpisując je w nowe konteksty poznawcze po to, aby uprawiana dyscyplina zyskiwała precyzyjnie wyznaczony przedmiot badań. Wiąże *styl* z tekstem jako tworem podmiotowym zarówno w jego wymiarze indywidualnym, jak i społecznym. Ma świadomość wagi poznawczej swych ustaleń oraz ich oryginalności i wkładu własnego w rozwój stylistyki nie tylko polskiej (zob. 2.3.; 2.4.; 3. w niniejszym opracowaniu).

2.3. Stylistyka – przedmiot, zakres i metody badań

Stanisław Gajda od początku swej drogi badawczej miał wysoką świadomość metodologiczną. Charakteryzując stylistykę jako dyscyplinę naukową, wspominał o przedmiocie badań, miejscu wśród innych dyscyplin oraz dyferencjacji, a także optyce metodologicznej. Definiując *styl* jako strukturę humanistyczną tekstu, uznał, że punktem wyjścia badań stylistycznych powinna być „zależność stylów od określonych warunków komunikacji językowej” (Gajda 1982: 77; zob. też 2.2. w niniejszym opracowaniu). O przedmiocie dyscypliny wypowiedział się następująco:

Upraszczając można by za główny przedmiot badań stylistycznych uznać typologię tekstów dyferencjonowanych na podstawie typów czynników komunikacyjnych i typów świadomości językowej. Jej rezultatem byłyby tekstemy i abstrakcyjne style. Oczywiście – kontynuuje autor – stylistykę muszą zainteresować także podjęziki, do których należą poszczególne tekstemy oraz stylotwórcze potencje poszczególnych poziomów językowych. (Gajda 1982: 77)

Patrząc z dystansu, widzieć w tym wypadku kontynuację założeń stylistyki funkcjonalnej (w jej wydaniu czeskim) i prognozowanie łączenia stylistyki z tekstologią i genologią.

Od początku drogi badawczej interesowało też Stanisława Gajdę zagadnienie dyferencjacji dyscypliny. W ramach dokonywania pierwszego kroku obraz zróżnicowania rysował się następująco:

- 1) stylistyka ogólna – stylistyki szczegółowe [...];
- 2) stylistyka „globalna” (zajmująca się całym tekstem) – stylistyki aspektowe [...];
- 3) stylistyka czysta – stylistyka stosowana (praktyczna);
- 4) stylistyka nadawcy – stylistyka odbiorcy – stylistyka metaobserwatora;
- 5) stylistyka jednojęzyczna – stylistyka porównawcza;
- 6) stylistyka synchroniczna – stylistyka diachroniczna. (Gajda 1982: 78)

W kilku opracowaniach wracała kwestia genezy stylistyki, jej historii oraz metodologicznej metamorfozy (zob. m.in.: Gajda 2001b; 2001d; 2002; 2003; 2012b; 2013a: 20–21).

Stylistyka – stwierdzał Gajda – należy do grona tych (sub)dyscyplin humanistycznych, których status, przedmiot oraz podstawowe pojęcia nie są jasno określone i brak w tych kwestiach zgody. (Gajda 2002: 43)

Orientacja w sytuacji poznawczej współczesnej stylistyki – ocenia badacz – nie jest łatwa. Nie bez podstaw mówi się o chaosie stylistycznym, mając na myśli m.in. brak wyraźnej dyscyplinarnej tożsamości, występowanie na obszarze stylistyki szeregu słabo korespondujących kierunków, zrywanie ciągłości, rażącą nie(do)określoność kluczowych pojęć itp. Do pewnego stopnia taki stan można uznać za naturalny, stylistyka dzieli go z innymi naukami humanistycznymi. (Gajda 2003: 273)

Kilkakrotnie wyrażał Gajda niepokój o przyszłość stylistyki jako samodzielnej dyscypliny (Gajda 2001d; por. Witosz 2004/2005).

Na początku XXI wieku stylistykę spostrzegął uczony opolski jako „transdyscyplinę, której zadaniem jest integracja aspektowej wiedzy, wnoszonej przez zmieniający się archipelag dyscyplin badających ludzką komunikację” (Gajda 2003: 378). Opowiadał się za stylistyką integrującą i sformułował jej podstawowe założenia (zob. 2.2. w niniejszym opracowaniu). Był w tej koncepcji opty-

mizm poznawczy, który pozwalał w jednej humanistycznej formule łączyć kilka nurtów. Choć Stanisławowi Gajdzie stylistyka jawiła się jako dyscyplina eklektyczna, sam w refleksji nad jej założeniami nie popadał w eklektyzm.

W stylistyce przełomu wieków (Gajda 2003: 375; 2006: 28) wyodrębniły się trzy dominujące nurty badawcze (paradygmaty): stylistyka funkcjonalna, stylistyka pragmatyczna oraz kognitywna.

Stylistykę funkcjonalną od początku cechowała koncepcyjna otwartość. Korzystała z tradycji francuskich i rosyjskich, przyjmowała pojęcie stylu jako globalnej zasady integracyjnej i inspiracje komunikacjonistyczne. Interesował ją więc nie tylko „wielki czerpak”, który wybierał z rzeczywistości językowej style funkcjonalne. Trudno uznać za w pełni trafne opinie o wyczerpywaniu (lub wyczerpaniu) się tego paradygmatu. (Gajda 2003: 375)

Stylistyka pragmatyczna – pisze obrazowo autor – wprowadza „czerpak o gęstszych okach” i powinna być postrzegana jako paradygmat komplementarny w stosunku do funkcjonalnego (Gajda 2003: 375). Stylistyka kognitywna w ocenie badacza „na razie nie stworzyła jakiejś spójnej koncepcji stylu i stylistyki. Niewątpliwie otwiera jednak nowe możliwości rozwiązania tradycyjnych problemów stylistyki” (Gajda 2003: 375–376).

Odpowiadając na pytanie o sytuację poznawczą stylistyki w roku 2013 (Gajda 2013a: 20–21), opolski badacz zwraca uwagę na skomplikowanie i poszerzenie kontekstu poznawczego dyscypliny. Stylistyka funkcjonuje w relacjach (skomplikowanych i niejednoznacznych) z kilkoma dyscyplinami językoznawczymi oraz ościennymi, czerpiąc z nich, jako dyscyplina z natury eklektyczna, wiedzę i terminy (Gajda 2013a: 20). Jakże są tego skutki?

Stylistyka nie potrafi pokazać z dostateczną wyrazistością swojej tożsamości i racji bytu, rozplywając się w coraz liczniejszych i bardziej różnorodnych relacjach oraz (sub)dyscyplinach. Na każdym z tych obszarów poznawczych pojawiło się wiele nowych kategorii, często bardziej operacyjnych niż tradycyjne kategorie stylistyczne ze stylem na czele. W rezultacie stylistyka żyje i rozwija się, ale bez *stylistyki*, bez stylistycznego szyldu. (Gajda 2013a: 20)

Przytoczona opinia nie jest jednak ostateczną konstatacją. Refleksje (pogłębione i poszerzone o odniesienia do kontekstów poznawczych stylistyki oraz dotyczące sytuacji współczesnej humanistyki) pozwoliły Stanisławowi Gajdzie postrzegać stylistykę jako orientację badawczą, która jako jedna z dyscyplin zajmuje się funkcjonowaniem języka. „Wydaje się – stwierdza badacz – że jej tradycje oraz potencjał integracyjny pozwalają budować nową tożsamość o charakte-

rze inter-/transdyscyplinarnym” (Gajda 2013a: 21). Fundamentu dyscypliny poszukuje Gajda w dominujących obecnie w lingwistyce orientacjach poznawczych oraz tradycjach retorycznych, ujęciach strukturalistycznych i poststrukturalistycznych. Nie chodzi – zaznacza z mocą – o proste powtórzenia, lecz o „inspiracje, modyfikacje i transformacje” (Gajda 2013a: 21). Proklamując konieczność dialogu z innymi subdyscyplinami lingwistycznymi oraz dyscyplinami, które komunikację czynią przedmiotem badań, Stanisław Gajda stwierdza w konkluzji: „W centrum tej integracji znajduje się pojęcie styl, a wśród kluczowych bliskich pojęć m.in. tekst/dyskurs, gatunek” (Gajda 2013a: 21).

Z biografią naukową profesora Gajdy łączy się najpierw stylistyka strukturalistyczna w jej wydaniu, by tak rzec, funkcjonalnym, a więc jako dyscyplina otwarta na inspiracje płynące z różnych nurtów badawczych i dyscyplin lingwistycznych, zwłaszcza socjolingwistyki, teorii tekstu, pragmalingwistyki, teorii komunikacji czy semiotyki. Owa otwartość oraz umiejętność prowadzenia refleksji na poziomie metanaukowym – to czynniki sprawiające, iż profesor Gajda (w epoce poststrukturalizmu, eklektyzmu itd.) mówi o integracyjności dyscypliny, dostrzega przenikliwość, jak nikt inny, dynamikę jej przeobrażeń, stawia trafne diagnozy (zob. 4. w niniejszym opracowaniu), broniąc dyscypliny, która się rozplywa, miesza z innymi, meandruje metodologicznie, rozdrabnia i scala, jaśniej pełnym blaskiem lub schodzi na drugi plan. Trwa jednak, ponieważ przedmiotem badań czyni tekst, traktowany zarówno jako jednostkowe zdarzenie komunikacyjne, jak i ogniwo praktyki komunikacyjnej, czyli dzieło człowieka. Trwa, ponieważ istnieje społeczność badaczy, którzy – jak Stanisław Gajda – zarówno teoretyzują, jak i analizują różnorodne przejawy komunikacji oraz integrują środowisko, inspirując i organizując badania.

2.4. Język naukowy, styl tekstów naukowych – centrum zainteresowań badawczych Stanisława Gajdy

Komunikacja naukowa, język naukowy, styl naukowy od początku pracy badawczej stanowiły centrum zainteresowań Stanisława Gajdy. Problematykę tę zainicjowała rozprawa doktorska *Rozwój polskiej terminologii górniczej* (1975), jej kontynuację mamy w książce *Wprowadzenie do teorii terminu* (1990a). Wydaje się, że próba stworzenia językoznawczej teorii terminu przyczyniła się do szerszego zainteresowania poznaniem naukowym i językiem naukowym. Najdobit-

niej znalazło to wyraz w rozprawie habilitacyjnej Stanisława Gajdy zatytułowanej *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym* (1982) oraz w obszernym artykule *Styl naukowy* (1993).

Terminy, czyli „jednostki leksykalne spełniające funkcję znaku pojęcia fachowego, naukowego i technicznego” (Gajda 1993: 175) uznaje badacz za najbardziej charakterystyczny wykładnik stylu naukowego. Przypisuje im takie cechy, jak: ścisłość znaczenia, systemowość i ograniczoność (termin odnosi się do sfery naukowo-technicznej). Dużo uwagi poświęca gramatyce terminu, zwłaszcza wybiórczości kategorii gramatycznych przysługujących terminom oraz wyborom technik słowotwórczych.

Innymi językowymi wykładnikami stylu naukowego, oprócz terminów, są: słownictwo ogólnonaukowe, tendencja do abstrakcyjności, duże nasycenie tekstu naukowego środkami więzi (spajającymi tekst) oraz środkami organizującymi wypowiedź (metatekst), a także wyrażającymi postawę nadawcy wobec przekazywanych treści (Gajda 1993: 178). Wśród wykładników gramatycznych zauważa autor preferowanie złożonych struktur składniowych (zwłaszcza podrzędnie złożonych), co sprzyja intelektualizacji wypowiedzi naukowych.

Ważnym wyróżnikiem stylu naukowego jest struktura tekstu – temu zagadnieniu poświęca badacz obszerną trzecią część rozprawy habilitacyjnej (Gajda 1982: 123–177). Zauważa, że teksty naukowe cechuje wyraźnie zaznaczone, za pomocą zróżnicowanych typograficznych śródtytułów lub cyfr i liter, rozczłonkowanie poziome (akapity, nadakapity, paragrafy, podrozdziały i rozdziały) oraz pionowe (tekst podstawowy, przypisy, odsyłacze, cytaty, różnego rodzaju uwagi metatekstowe). Interesuje autora nie tylko zagadnienie organizacji tekstu naukowego, ale także zagadnienie jego spójności. Z ogromną wnikliwością analizuje kohezję w tekstach naukowych, i, co niezwykle cenne, pokazuje metodę badania i jej przydatność w wypuklaniu różnic między tekstami naukowymi a artystycznymi i publicystycznymi, a także między tekstami teoretycznonaukowymi, dydaktycznymi i popularnonaukowymi.

Stanisław Gajda podjął się także próby opisu typologicznej dyferencjacji tekstów naukowych (Gajda 1982: 175–176). Szczegółowy opis gatunków i kryteria klasyfikacyjne pokazuje tabela (Gajda 1982: 177). Badacz uznał artykuł za centrum systemu gatunkowego współczesnej polszczyzny naukowej (Gajda 1993: 179). Wśród gatunków podstawowych w oficjalnej komunikacji naukowej umieścił także studium, rozprawę, monografię i referat, natomiast w nieoficjalnej: rozmowę, konsultację, dyskusję oraz list.

Ze względu na typ odbiorcy wyróżnia cztery odmiany stylu naukowego: teoretycznonaukową (posługują się nią specjaliści), dydaktycznonaukową (w komunikowaniu specjalisty z adeptem określonej specjalności), popularnonaukową (w komunikacji specjalista – niespecjalista) oraz praktycznonaukową (sfera zastosowań nauki). Każda z odmian charakteryzuje się sobie właściwymi językowymi wyróżnikami i gatunkami.

Badacz podkreśla, że tekst naukowy „stanowi poznawczo-komunikacyjną jedność szeregu komponentów” (Gajda 1999: 21), przy czym trzy z nich uznaje za najważniejsze: komponent kognitywny, pragmatyczny oraz formalno-językowy. W ramach komponentu kognitywnego wyróżnia warstwę teoretyczno-ideową (zależna jest od przyjmowanych naukowych ideałów i paradygmatów) oraz informacyjno-logiczną (wpływ na nią mają głównie uwarunkowania kulturowe, stąd wyróżnienie stylu teutońskiego, który cechuje dygresyjność, zawiłość, jasność *ad rem* oraz stylu saksońskiego, który cechuje linearność). Nauka polska od XIX wieku znalazła się pod wpływem stylu teutońskiego, natomiast od końca II wojny światowej rośnie wpływ stylu saksońskiego (angloamerykańskiego).

Stanisław Gajda podejmuje także rozważania na temat stylu osobniczego uczonych (Gajda 1996: 251-261, 1999: 22–23). Analiza stylu wypowiedzi dwóch wybitnych polskich uczonych humanistów – Witolda Doroszewskiego oraz Kazimierza Wyki, pozwala wnioskować, że uczeni posiadają swoje osobnicze style zachowań językowych (Gajda 1996: 260). Styl osobniczy uczonego jest kształtowany przez indywidualny system kognitywny (styl poznawczy), „będący zindywidualizowanym przejęciem naukowych ideałów i paradygmatów oraz całej aury intelektualnej, stanowiącej kontekst działalności uczonego” (Gajda 1999: 22). Pozostałe komponenty stylu (pragmatyczny i językowy) są również rezultatem indywidualnych wyborów uczonych.

W badaniach nad stylem naukowym, można rzec, Stanisław Gajda jest wierny swojej koncepcji stylu, akcentując jego podmiotowy charakter i związek z tekstem (zob. 2.2. w niniejszym opracowaniu). Nie bada jednak tego stylu immanentnie, ponieważ sporo uwagi poświęca kulturze języka naukowego (Gajda 1990b; 1996), polityce językowej w nauce (Gajda 1999: 28–30) oraz zmianom w nauce obserwowanym na przełomie XX i XXI wieku (Gajda 2013b: 61–67). Zauważa, że „lingwistyczną aurę ostatniego dwudziestolecia w Polsce kształtują polskie tradycje językoznawcze, oddziaływania lingwistyki światowej (zachodniej) oraz aury intelektualnej ogólnej i ogólnonaukowej [...], a także refleksja nad zmieniającą się rzeczywistością językową” (Gajda 2013b: 65). Trudno dziś

mówić o jednym dominującym paradygmacie (zob. 2.3. w niniejszym opracowaniu).

O tym, jak ważne, znaczące i inspirujące są badania Stanisława Gajdy nad stylem (językiem) naukowym, jego cechami i wyróżnikami, historią, terminologią, zróżnicowaniem gatunkowym itd. przekonać może lektura opracowania Jerzego Biniewicza i Anny Starzec zamieszczonego w *Przewodniku po stylistyce polskiej* (Biniewicz, Starzec 1995: 397–430).

3. Autorefleksja i stylistyczne paradygmaty

Stanisław Gajda kilkakrotnie przedstawiał i oceniał sytuację poznawczą w stylistyce. U początku drogi badawczej bywał w ocenach surowy i pryncypialny, formułując własne stanowisko jasno i precyzyjnie. Zwracał uwagę na transdyscyplinarny charakter stylistyki w czasach, gdy taki sposób ujęcia nie należał do częstych. Dostrzegał polimorficzność pojęć i nieuporządkowanie pojęciowo-terminologiczne, formułując postulat porównawczej analizy istniejących koncepcji, by mogła powstać metateoria o wielowarstwowej hierarchicznej strukturze (Gajda 1992: 8). Piętnował zarówno mody badawcze, polegające na bezkrytycznym przyjmowaniu określonych idei poznawczych, jak i postawy imperialistyczne, czyli narzucanie określonego stanowiska jako jedynie słusznego (Gajda 1992: 9). Pokazywał trudny do rozstrzygnięcia dylemat integracyjny, ale też pozostał sceptykiem w odniesieniu do dylematu systematyzacyjnego, a więc porządkowania języka stylistyki przy uwzględnieniu osiągnięć terminoznawstwa. „Nie dysponuję – pisał na koniec rozprawy na ten temat – przekonującymi rozstrzygnięciami żadnego z dylematów (związanego ze współczesnym statusem stylistyki, z integracją i systematyzacją stylistyczną)” (Gajda 1992: 11).

Stopniowo nabierał jednak przekonania, że sytuacji poznawczej w stylistyce nie da się pokazywać, nadając obrazowi wymiar immanentny. Wprowadzał więc wątki porównawcze, poszerzał przestrzeń refleksji o zdobycze naukoznawstwa, formułował tezy o charakterze metametodologicznym.

Dostrzegał w ramach stylistyki końca XX wieku (czy też przełomu wieków) trzy paradygmaty: funkcjonalny, pragmatyczny i kognitywny (Gajda 2001b: 18; 2002: 45). Dwie pierwsze orientacje metodologiczne stylistyki, zdaniem badacza, dopełniają się, a „sięgnięcie po paradygmat kognitywistyczny otwiera nowe możliwości rozwiązania tradycyjnych problemów stylistyki” (Gajda 2001b: 18). Cenne są spostrzeżenia doświadczonego stylistyka, zamykające re-

fleksje metodologiczne: „Złożoność obiektów stylistycznego badania sprawia, że ich kompleksowe rozpatrzenie wymaga różnorodności teoretyczno-metodologicznej i współdziałania trzech paradygmatów: funkcjonalnego (celowość), pragmatycznego (intencje) oraz kognitywnego (użycie wiedzy). Stylistyka kognitywna ma funkcjonalny charakter, co wynika z celowościowej natury zachowań językowych. Natomiast ich pragmatyczny charakter jest warunkowany istnieniem kognitywnej podstawy, obejmującej znajomość języka, kultury i norm społecznej interakcji” (Gajda 2001b: 18; zob. 2.2.; 2.3. w niniejszym opracowaniu).

W stylistycznej typologii stylów wyróżnia Stanisław Gajda trzy podstawowe typy: styl (konkretnego) tekstu, styl indywidualny (osobniczy) i styl typowy. Wśród stylów typowych umieszcza styl narodowy (Gajda 2012a: 15). Zauważa, że najczęściej „termin *styl narodowy* odnosi się do użycia w tekstach tzw. nacechowanych, ekspresywnych środków językowych danego języka narodowego” (Gajda 2012a: 15). Poszczególne style narodowe „mogą być ujmowane z punktu widzenia wewnętrznego i/lub komparacyjnego. Z perspektywy wewnętrznej zwracają na siebie uwagę teksty, w których dochodzi do jawnego wyrazu świadomości narodowej, czyli tworzące dyskurs narodowy ze względu na temat” (Gajda 2012a: 16). W badaniu stylów narodowych obiecująca, zdaniem Gajdy, może być zwłaszcza perspektywa porównawcza.

Dopełniając wątki poznawcze tego opracowania, pragniemy jeszcze zwrócić uwagę na te składniki metodologicznej refleksji Stanisława Gajdy, które uznać można za szkice do portretu. Przedstawiając wielokrotnie sytuację poznawczą stylistyki, uwzględniał zarówno historię dyscypliny, jak i jej dynamiczną współczesność. Wracał do mniej lub bardziej trwałych tendencji, nurtów i szkół badawczych. Sytuował polską stylistykę na szerszym (światowym i w szczególności słowiańskim) tle. Referował i oceniał cudze i własne poglądy. Godzi się w tym miejscu przypomnieć pokrótce najważniejsze składniki tej refleksji z czasów, gdy Stanisław Gajda był już bardzo znanym badaczem i uznanym autorytetem.

W stylistyce polskiej dostrzegał „zindywidualizowany synkretyzm” (Gajda 2003: 377). W syntetycznym autorskim ujęciu zmieściły się więc uwagi na temat dokonań najważniejszych badaczy polskich, współtworzących stylistykę językoznawczą II połowy XX wieku i początków obecnego stulecia. O dokonaniach Teresy Skubalanki czytamy:

Do dychotomii *langue – parole* wprowadza ona jako człon autonomiczny – styl. Akomoduje on system języka i determinuje bezpośrednio realizację tekstową. Zjawiska językowe rozpatruje Skubalanka na tle szerokiego kontekstu historyczno-kulturowego, doceniając przy tym inwencję twórczą jednostek [...]. (Gajda 2003: 377)

Droga poznawcza Aleksandra Wilkonia rysuje się, zdaniem Gajdy, następująco:

Bliski Skubalance jest Aleksander Wilkoń, choć nieco inaczej rozkłada akcenty w swojej ewoluującej koncepcji stylu i stylistyki. Stopniowo również słabnie w niej pozycja elementów strukturalistycznych (prasko-Jakobsonowskich), natomiast na czoło wysuwa się związek ze współczesnymi poglądami filologiczno-hermeneutycznymi, wykorzystującymi osiągnięcia teorii komunikacji i teorii tekstu (dyskursu) [...]. (Gajda 2003: 378)

Jeszcze inny kierunek rozwoju – czytamy w kolejnym akapicie rozprawy – widać w poglądach Jerzego Bartmińskiego, który od koncepcji praskiej doszedł do kognitywizmu. Przyjmując kategorię stylów funkcjonalnych, wprowadził pojęcie derywacji stylu (styl potoczny jako podstawa i centrum systemu stylowego, z niego wywodzą się inne style). Próbował znaleźć głębsze – antropologiczne – uzasadnienie dyferencjacji stylowej, co doprowadziło go do kognitywizmu i do pojęcia językowego obrazu świata [...]. (Gajda 2003: 378)

Zacytowane miniatury wizerunkowe najważniejszych polskich stylistyków dopełnia następujący lakoniczny autoportret:

Najbardziej pojemną i otwartą koncepcję-program stylu i stylistyki przedstawił Stanisław Gajda. Styl dla niego to „humanistyczna struktura tekstu”, pojmowana jako jedność wszystkich struktur tekstowych (treściowych i formalnych) oraz kontekstowych. Natomiast stylistyka to transdyscyplina, której zadaniem jest integracja aspektowej wiedzy, wnoszonej przez zmieniający się archipeląg dyscyplin badających ludzką komunikację [...]. (Gajda 2003: 378)

Autorefleksja ewoluowała od eksponowania separatyzmu i postawy polemicznej, przez poszukiwanie możliwości integracji, po komplementarne i oryginalne podejmowanie zagadnień trudnych, a przez innych badaczy niedostatecznie ostro eksponowanych lub pomijanych. Uczyniło to ze Stanisława Gajdy uczonego o szerokich horyzontach, innowacyjnej postawie, naukową osobowość, a przede wszystkim twórcę szkoły badawczej, o czym szerzej w kolejnym fragmencie opracowania.

4. Opolska szkoła stylistyki – jej twórca, filar i propagator

Geografia stylistyki polskiej w XX i XXI wieku radykalnie się zmieniała. Po okresie dominacji ośrodka warszawskiego (dokonania Haliny Kurkowskiej, Da-

nuty Buttler, Stanisława Skorupki, Anny i Piotra Wierzbickich) i przy akompaniamencie Krakowa (Zenon Klemensiewicz) przyszedł czas na intensyfikację badań w kilku ośrodkach: w Opolu za sprawą Stanisława Gajdy i jego licznych współpracowników (Gajda 2002: 43–57), w Katowicach (i Krakowie), gdzie prym wiódł Aleksander Wilkoń, a potem swą naukową twórczość (w zróżnicowanym stopniu związaną ze stylistyką) rozwijali: Bożena Witosz, Danuta Ostaszewska, Ewa Sławkowa, Małgorzata Kita, Aldona Skudrzyk, Jacek Warchała i inni, w Lublinie dzięki wielowątkowemu dorobkowi Teresy Skubalanki i Jerzego Bartmińskiego, a także Barbary Bonieckiej, Jana Mazura, Anny Pajdzińskiej i Marii Wojtak (zob. Gajda 2003: 371–372 oraz omówienie dokonań środowiska lubelskiego w: Wojtak 2012: 261–278). Profil stylistyczny zyskiwały też prace przedstawicieli środowiska lingwistycznego łódzkiego (Marii Kamińskiej, Danuty Bieńkowskiej, Elżbiety Umińskiej-Tytoń, Barbary Bogołębskiej), zielonogórskiego (Jerzego Brzezińskiego, Krzysztofa Maćkowiaka), szczecińskiego (Miroslawy Białoskórskiej, Leonardy Mariak i Joanny Rychter) i bydgoskiego (Małgorzaty Świącickiej, Rafała Zimnego).

Opole było postrzegane jako „stolica polskiej i słowiańskiej stylistyki” od lat 90. XX wieku, choć początki refleksji stylistycznej w tym ośrodku sytuować trzeba w latach 70. tegoż stulecia (szczegóły w: Gajda 2002: 46–48; 2003: 372). Wiąza się one ściśle z biografią naukową Stanisława Gajdy, który doskonalił swą edukację stylistyczną najpierw w Pradze, co się wyraźnie odcisnęło na sposobie pojmowania stylu i pierwszym opisie stylu naukowego (Gajda 1982), następnie w Krakowie (Gajda 2002: 48–59). Kształtowanie się poglądów opolskiego lingwisty na stylistykę było ponadto wynikiem lektur opracowań badaczy warszawskich i lubelskich oraz przede wszystkim zapoznania się z dorobkiem Margarity Kożyny i innych przedstawicieli ośrodka permskiego. Rosyjska koncepcja stylów funkcjonalnych wywarła silny wpływ na poglądy Stanisława Gajdy i jego współpracowników (Gajda 2002: 49). Stosukowo szybko jednak podmiotowa (autorska) koncepcja stylu i stylistyki zyskała uznanie i stała się podstawą organizowania działań stylistyków zarówno z rodzimego ośrodka, jak i z innych ośrodków polskich i zagranicznych (zob. 3. w niniejszym opracowaniu)

Intensyfikacja badań stylistycznych w Opolu szła w parze ze wzmożoną aktywnością organizacyjną. Kierując Zakładem Stylistyki, Stanisław Gajda zaprogramował szeroko zakrojone badania nad dyferencjacją stylową polszczyzny. Ich podsumowaniem był *Przewodnik po stylistyce polskiej* (Gajda [red.]

1995), pokazujący wkład opolskiej stylistyki w kompleksowe badania wspomnianego typu. Powstał wtedy w Opolu zespół badaczy specjalizujących się w opisie podstawowych odmian stylowych (unikatowy nie tylko w Polsce – trzeba dodać). Styl potoczny stał się domeną zainteresowań Zbigniewa Adamiszyna, naukowy opisywał Stanisław Gajda, a historią tego stylu zajął się Jerzy Biniewicz. Styl popularnonaukowy to podstawowa dziedzina zainteresowań badawczych Anny Starzec. Styl administracyjno-prawny (urzędowy) zmonopolizowała Ewa Malinowska, a styl religijny zainteresował szczególnie Marzenę Makuchowską. Badania nad stylem artystycznym prowadzili Elżbieta Dąbrowska i Bogusław Wyderka. Problematyką humoru i relacją płęć – styl zajmuje się Dorota Brzozowska.

Badania nad odmianami funkcjonalnymi polszczyzny były w Opolu nie tylko kontynuowane, ale pogłębiane i poszerzane. Z inicjatywy Stanisława Gajdy powstał zespół autorski badaczy z trzech ośrodków uniwersyteckich: z Uniwersytetu Opolskiego (Stanisław Gajda, Elżbieta Dąbrowska, Marzena Makuchowska, Ewa Malinowska, Jolanta Nocoń, Anna Starzec), z Uniwersytetu Śląskiego (Urszula Żydek-Bednarczuk, Małgorzata Kita, Iwona Loewe, Aldona Skudrzyk, Jacek Warchala) i z Uniwersytetu Wrocławskiego (Irena Kamińska-Szmaj). Rezultatem pracy zespołu jest synteza dorobku badań nad stylami współczesnej polszczyzny, obejmująca okres od początku lat 90. XX wieku do 2012 r. (Malinowska, Nocoń, Żydek-Bednarczuk [red.] 2013; zob. recenzję tego tomu Wojtak 2014).

Dzięki powołaniu Komisji Stylistycznej przy Komitecie Językoznawstwa PAN Stanisław Gajda mógł pod auspicjami tej instytucji, a potem jeszcze Komisji Słowiańskiej Poetyki i Stylistyki Międzynarodowego Komitetu Słowistów prowadzić różnorodną działalność organizacyjno-badawczą i edytorską. Z jego inicjatywy powstał w roku 1992 międzynarodowy rocznik „Stylistyka” publikujący rozprawy i artykuły autorów polskich z różnych ośrodków oraz stylistyków zagranicznych. Szerokie spektrum tematyczne i poziom opracowań budują prestiż pisma, redagowanego do roku 2012 przez Stanisława Gajdę. Popularnością i estymą cieszą się też w środowisku opolskie międzynarodowe konferencje stylistyczne (zob. Gajda 2002: 53; 2003: 372–373).

5. Konkluzje

Stylistyka jest najważniejszą domeną zainteresowań i osiągnięć badawczych Stanisława Gajdy. Pogłębione refleksje metodologiczne, autorskie koncepcje,

zwłaszcza ujęcie problematyki stylu (i pojęć pokrewnych – dla przykładu tekstu, gatunku oraz dyskursu), wieloaspektowe badania stylu naukowego (poszerzane o refleksję metanaukową), stworzenie w sensie metodologicznym i organizacyjnym szkoły badawczej, inspirowanie badań, integracja środowiska polskich i zagranicznych badaczy, zainteresowanych problematyką stylistyczną, konserwowanie idei poznawczych wartych utrwalania i sianie twórczego fermentu, stwarzanie na łamach „Stylistyki” oraz w trakcie cyklicznych spotkań konferencyjnych mocnego, wielowątkowego i gorącego forum dyskusyjnego, organizowanie badań dzięki trudowi podsumowywania konkretnych etapów ewolucji dyscypliny (zob. publikacje w: Gajda [red.] 1995; Malinowska, Nocoń, Żydek-Bednarczuk [red.] 2013), przestawianie stylistyki na nowe tory, a więc zwrot w stronę tekstologii, genologii i dyskursologii – to jedynie podstawowe zakresy badawczej aktywności, twórczego wysiłku oraz bogactwa inspiracji, jakie składają się na stylistyczny aspekt biografii naukowej Stanisława Gajdy – Uczzonego, Mistrza, Kolegi i Przyjaciela.

Literatura

- Biniewicz J., Starzec A., 1995, *Styl naukowy. – Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. S. Gajda, Opole.
- Gajda S., 1975, *Rozwój polskiej terminologii górniczej*, Opole.
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Warszawa–Wrocław.
- Gajda S., 1983, *Styl jako humanistyczna struktura tekstu*, „Z Polskich Studiów Slawistycznych”, seria 6, t. 2.
- Gajda S., 1990a, *Wprowadzenie do teorii terminu*, Opole.
- Gajda S., 1990b, *Współczesna polszczyzna naukowa. Język czy żargon?*, Opole.
- Gajda S., 1992, *Dylematy stylistyka. – Systematyzacja pojęć w stylistyce*, red. S. Gajda, Opole.
- Gajda S., 1993, *Styl naukowy. – Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Wrocław.
- Gajda S., 1996, *Kultura języka naukowego. – O zagrożeniach i bogactwie polszczyzny*, red. J. Miodek, Wrocław.
- Gajda S., 1999, *Język nauk humanistycznych. – Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie polszczyzny na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków.
- Gajda S., 2001a, *System odmian i jego dynamika rozwojowa. – Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*, red. S. Gajda, Opole.

- Gajda S., 2001b, *Stylistyka funkcjonalna, stylistyka pragmatyczna, stylistyka kognitywna*. – *Stylistyka a pragmatyka*, red. B. Witosz, Katowice.
- Gajda S., 2001c, *Język naukowy*. – *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*, red. S. Gajda, Opole.
- Gajda S., 2001d, *Stylistyka polska i stylistyka w Polsce*. – H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska*, Warszawa.
- Gajda S., 2002, *Opolska stylistyka*, „Analecta”, z. 1–2, s. 43–57.
- Gajda S., 2003, *Współczesna stylistyka polska*, „Stylistyka”, XII, s. 371–385.
- Gajda S., 2004, *Wielojęzyczność w perspektywie stylistycznej*. – *Wielojęzyczność w perspektywie stylistyki i poetyki*, red. M. Ruszkowski, Kielce.
- Gajda S., 2006, *Stylistyka interakcyjna/konwersacyjna – co zacząć? – Style konwersacyjne*, red. B. Witosz, Katowice.
- Gajda S., 2012a, *Styl narodowy jako kategoria stylistyczna*, „Stylistyka”, XXI, s. 7–18.
- Gajda S., 2012b, *Stylistyka integrująca*, „Poradnik Językowy”, z. 6, s. 56–66.
- Gajda S., 2013a, *Teoria stylu i stylistyka*. – *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków.
- Gajda S., 2013b, *Styl naukowy*. – *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków.
- Gajda S. [red.], 1995, *Przewodnik po stylistyce polskiej*, Opole.
- Gajda S. [red.], 2001, *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Język polski*, Opole.
- Malinowska E., Nocoń J., Żydek-Bednarczuk U. [red.], 2013, *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, Kraków.
- Wilkoń A., 2000, *Typologia odmian współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- Witosz B., 2004/2005, *O paradygmacie, kompetencjach i miejscu stylistyki w obrębie współczesnych badań dyskursu*, „Postscriptum”, 48–49, s. 83–99.
- Wojtak M., 2012, *Stylistyka w ujęciu lingwistów z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie*. – *Słowa. Style. Metody*, red. H. Pelcowa, M. Wojtak, Lublin.
- Wojtak M., 2014, [rec.] *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, red. E. Malinowska, J. Nocoń, U. Żydek-Bednarczuk, Kraków 2013, „Stylistyka”, XXIII, s. 489–502.
- Zdunkiewicz-Jedynak D., 2008, *Wykłady ze stylistyki*, Warszawa.